

Monika Sowa

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-8746-0697>

CENTRUM INTEGRACJI SPOŁECZNEJ NA TERENACH OBJĘTYCH REWITALIZACJĄ W RYBNIKU – PARUSZOWCU-PIASKACH

Streszczenie (abstrakt): Tematem artykułu jest koncepcja urbanistyczna Centrum Integracji Społecznej na terenie objętym rewitalizacją w Rybniku – Paruszu-Piaskach, który stanowił przedmiot pracy inżynierskiej. Projekt zakłada utworzenie na terenie rybnickich Błoni przestrzeni parkowo-rekreacyjnej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na aspekt społeczny i integrację mieszkańców dzielnicy. W założeniu teren ma być dostępny dla wszystkich rybniczaniek. Kluczowym czynnikiem, wpływającym na projekt, jest bogata historia dzielnicy, a zarazem problem zdegradowania terenów poprzemysłowych. Celem projektu ma być utworzenie centrum lokalnego, które odpowiadać będzie potrzebom mieszkańców dzielnicy i wzbogaci miasto o nowy teren rekreacyjny.

Słowa kluczowe: centrum lokalne, rewitalizacja, tereny zdegradowane, integracja społeczna, funkcja publiczna

SOCIAL INTEGRATION CENTER IN REVITALISED AREAS IN RYBNIK – PARUSZOWIEC-PIASKI

Abstract: The subject of the article is the urban concept of the Social Integration Center in the revitalized area in Rybnik Paruszu-Piaski, which was the subject of Engineering Thesis. The project assumes the creation of a park and recreational space in the Rybnik commons, with particular attention to the social aspect and integration of the district's inhabitants. The area should be open to all inhabitants of Rybnik. The factor that has a significant impact on the project is the rich history of the district, and at the same time the problem of degradation of post-industrial areas. The aim of the urban layout is to create a local center that will meet the needs of the residents of the district and will enrich the city with a new recreational area.

Keywords: local center, revitalization, degraded areas, social integration, public function

Wstęp

Koncepcja urbanistyczna parku rekreacyjno-wypoczynkowego pod nazwą: Centrum Integracji Społecznej na terenie rybnickich Błoni w Rybniku–Paruszu-Piaskach zakłada przebudowę i uatrakcyjnienie terenu przyległego do stawu Paruszu i rzeki Ruda.

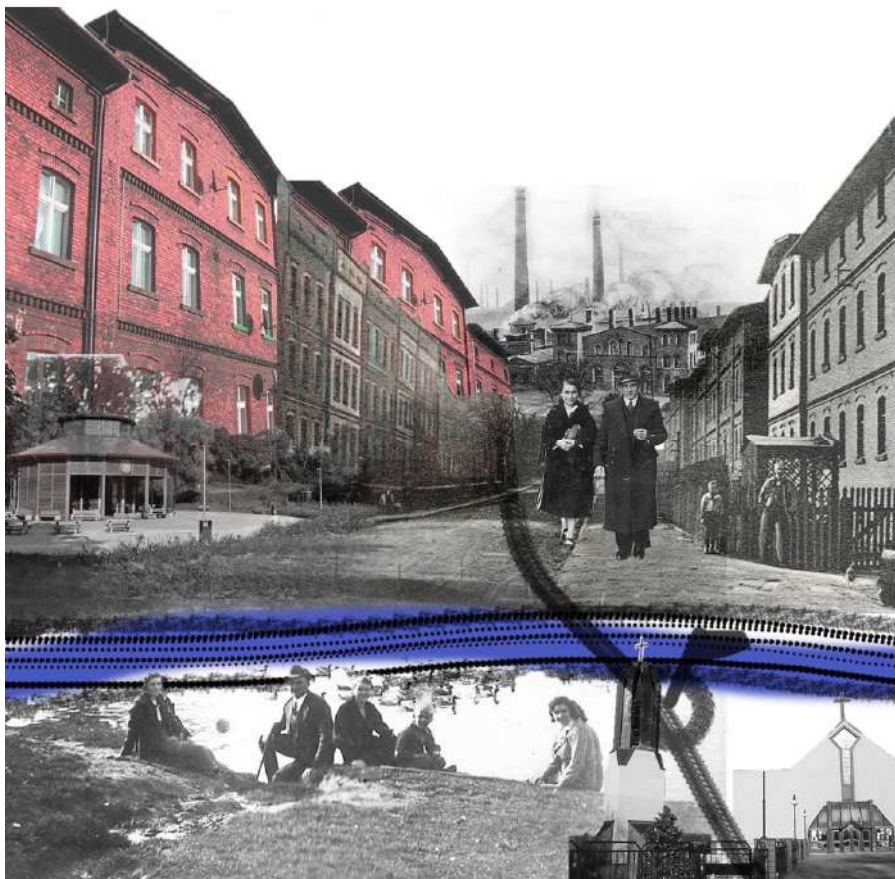
Celem pracy jest zaprojektowanie wielofunkcyjnej przestrzeni rekreacyjnej na terenie rybnickich Błoni, z zachowaniem charakteru łąki miejskiej. Tereny zielone, przyległe do stawu i rzeki, zostaną wyposażone w sprzęt rekreacyjny, powstaną ścieżki spacerowo-sportowe. Najważniejszą funkcją terenu będzie aktywizacja społeczna. Projekt zakłada utworzenie placów integracyjnych dla mieszkańców, z możliwością organizacji wydarzeń

miejskich lub lokalnych (występów, targów itp.) oraz budynku pawilonu, działającego całorocznie, z ogólnodostępną salą wielofunkcyjną i salami warsztatowymi. Dodatkowo przewiduje się wykorzystanie zbiornika i rzeki jako terenu rekreacji, poprzez udostępnienie kajaków oraz wykonanie „suchej plaży” (bez możliwości korzystania z wody na cele kąpielowe).

Dzielnica Paruszowiec-Piaski

Rybnik jest miastem położonym w południowo-zachodniej części województwa śląskiego, nad rzeką Nacyną i Rudą. Obecnie miasto tworzy 27 dzielnic, w tym przemysłowa dzielnica Paruszowiec-Piaski, położona w jego centralnej części.

Dzielnica Paruszowiec-Piaski w przeszłości była miejscem, które charakteryzował silny rozwój gospodarczy. Działalność huty „Silesia” podyktowała także wzrost aktywności społecznych, utworzenie wielu kół i stowarzyszeń, takich jak Liga Kobiet, chór Dzwon. Na terenie zakładów powstał Zakładowy Dom Kultury „Hutnik”, działała biblioteka, klub taneczny, basen, a nawet lodowisko. Niestety zamknięcie huty spowodowało upadek wielu działalności, pojawiły się problemy związane z brakiem pracy, narodziła się patologia społeczna, a życie kulturalne i społeczne przestało istnieć¹.

Il. 1. Kolaż „Życie na Paruszowcu dawniej i dziś”, opracowanie własne

¹ Blog o historii dzielnicy Paruszowiec-Piaski, <http://odczytajmy-paruszowiec.blogspot.com/>.

Rewitalizacja

Rewitalizacja (łac. *Re + vita* – dosłownie: „przywrócenie do życia, ożywienie”) to proces, szereg działań na rzecz wyprowadzenia obszarów trudnych, problemowych czy zdegradowanych ze stanu kryzysowego². Rewitalizacja obejmuje nie tylko kontekst przestrzenny, ale przede wszystkim skupia się na działaniach społecznych i gospodarczych, we współpracy z lokalną społecznością. Działania w kontekście architektury czy urbanistyki powinny tworzyć szansę na poprawę warunków życia mieszkańców, ich świadomości, integracji oraz estetyki przestrzeni, m.in. poprzez podniesienie atrakcyjności terenów przemysłowych.

Narzędziem do wprowadzania zmian w mieście był „Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku”³, uwzględniający sześć dzielnic: Niewiadom, Niedobczyce, Chwałowice, Paruszowiec-Piaski, Śródmieście, Boguszowice, co stanowi około 5% powierzchni miasta, obejmuje prawie 25% mieszkańców. Są to tereny w centralnej oraz w południowej części Rybnika, najczęściej przemysłowe/pokopalniane. Upadek zakładów pracy spowodował wzrost bezrobocia i dał początek tworzeniu się problemów społecznych, a życie lokalne zanikło. Cała dzielnica Paruszowiec-Piaski jest uznana jako tereny zdegradowane, problemowe i pogrążone w największym kryzysie spośród pozostałych dzielnic miasta. Programem zostały objęte tereny wzdłuż rzeki Rudy i przy stawie Paruszowiec, część strefy przemysłowej oraz fragment terenów zabudowy wielorodzinnej (w tym osiedle patronackie przy byłej hucie „Silesia”). Działania prowadzone w ramach rewitalizacji do tej pory obejmowały tereny po zachodniej stronie stawu Paruszowiec, gdzie powstała tężnia solankowa (z inicjatywy mieszkańców w ramach budżetu obywatelskiego) i molo, a także w centralnej części, gdzie zbudowano tor do jazdy na rolkach wraz z infrastrukturą techniczną. Atrakcyjne tereny Błoni Rybnickich są obecnie zdegradowane, w większości niewykorzystywane, a zieleni nieurządzona.

Centrum lokalne

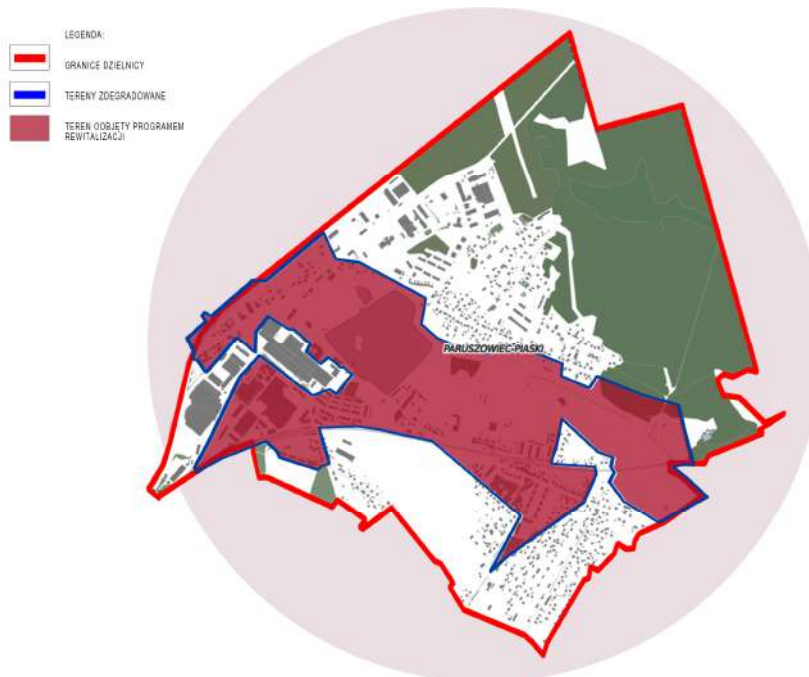
„Centrum lokalne to przestrzeń publiczna wraz z otaczającymi ją budynkami, w której ulokowane są różnorodne funkcje służące lokalnej społeczności. Jest to zarówno miejsce spotkań mieszkańców, jak i ośrodek koncentracji aktywności społecznej i gospodarczej”⁴.

Centrum szczególne znaczenie będzie miało dla małych społeczności, w których silnie zakorzenione jest poczucie przynależności do swojej „małej ojczyzny”. Rybnickie dzielnice w przeszłości stanowiły mniejsze wsie okalające miasto. Mieszkańcy Paruszowca mocno identyfikują się z miejscem, w którym się urodzili i wychowali, dbają o poczucie wspólnoty lokalnej w lepszy lub gorszy sposób.

² Dziennik Ustaw 2015 poz. 1777 USTAWA z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

³ Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku – Uchwała nr 662/XLIII/2017 Rady Miasta Rybnika z dnia 14 grudnia 2017 r.

⁴ K. Mól, A. Siłuszek, *Tworzenie centrów lokalnych w przestrzeni miasta*, Warszawa 2019.

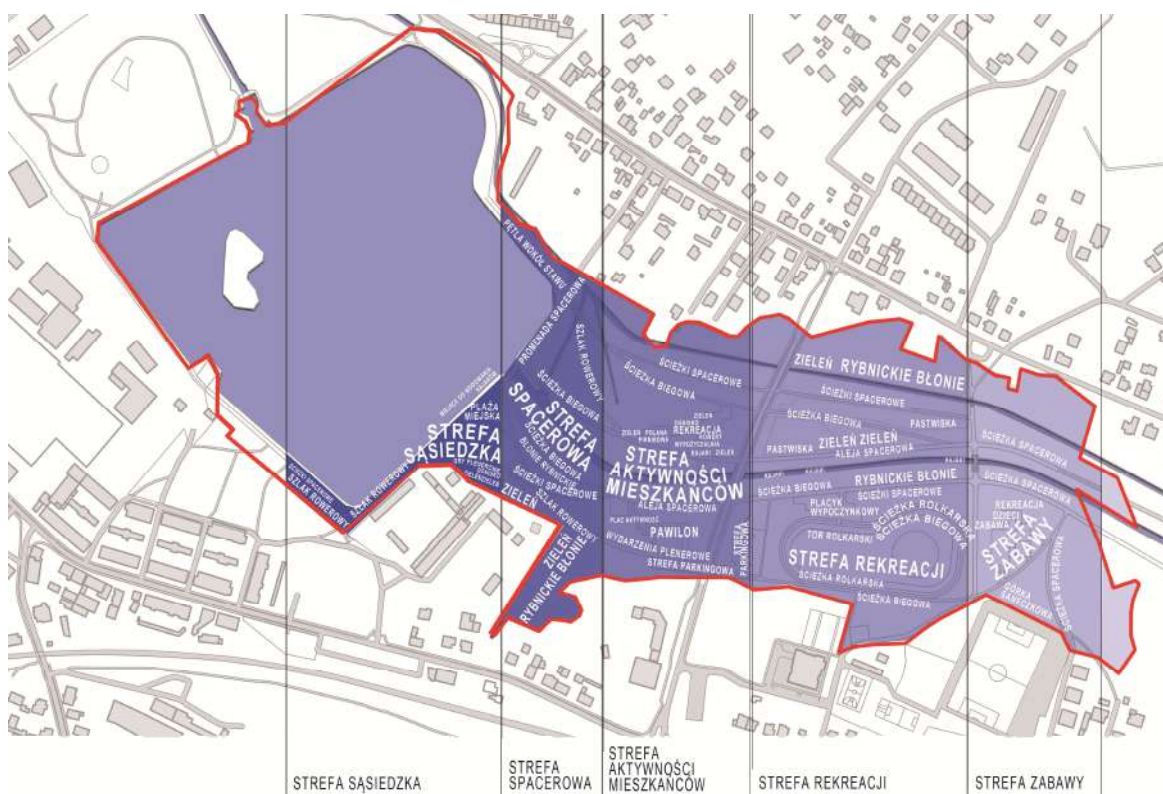
II. 2. Tereny zdegradowane w dzielnicy Paruszowiec-Piaski, opracowanie własne

Obecny układ urbanistyczny Paruszowca skupia zabudowę w trzech odrębnych częściach dzielnicy. Jedną z nich stanowi strefa przemysłowa, natomiast pozostałe dwie to zabudowa mieszkalna, która rozciąga się po przeciwnych stronach rzeki Rudy. Tereny wzdłuż rzeki nie zostały zagospodarowane ani zabudowane. Ciek wodny stał się barierą, elementem, który dzieli, mimo że geograficznie wyznacza centrum oraz oś kompozycyjną układu urbanistycznego dzielnicy. Należy więc zwrócić uwagę na charakter kulturotwórczy rzeki w miastach. Powinna ona spełniać kluczową rolę w stwarzaniu przyjaznej przestrzeni, w której można nie tylko spędzać czas blisko natury, ale też zadbać o rozwój kontaktów międzyludzkich. Podział, który wynika z układu rzeki, jest także zauważalny w mentalności mieszkańców – na tych lepszych i gorszych (osiedle familoków uznawane jako główne skupisko patologii). Analizując obszar dzielnicy pod kątem miejsc, które mogłyby pełnić rolę centrum lokalnego, zwrócono uwagę na dostępność, ale też unikalny charakter, który zbuduje na nowo tożsamość dzielnicy i przywiązanie kulturowe lokalnych mieszkańców.

Największą wartością terenu wybranego pod realizację założenia są jego walory przyrodnicze: atrakcyjne położenie oraz zieleni. Występujące tam liczne przedesty, stworzone przez mieszkańców, świadczą o aktywnym użytkowaniu tego terenu. Zabudowa mieszkaniowa oraz obiekty użyteczności publicznej (szkoła, przedszkole oraz kościół parafialny) znajdują się w bliskim położeniu, co stanowi dodatkowy atut. Z kolei brak w pobliżu miejsca o podobnej funkcji (park i rekreacja) daje możliwość swobodnego kształtowania przestrzeni. Wadą tego terenu jest bliskie sąsiedztwo zakładów przemysłowych – ze względu na estetycznych oraz z powodu generowania hałasu oraz zanieczyszczeń.

Koncepcja projektowa

Projekt zakłada utworzenie parku rekreacyjno-wypoczynkowego dla mieszkańców dzielnicy Paruszowiec w celach integracji lokalnej społeczności oraz podniesienie walorów estetycznych terenów poprzemysłowych miasta. W tym celu wyznaczono pięć stref funkcjonalnych: strefa aktywności mieszkańców, strefa sąsiedzka, strefa rekreacyjna, strefa zabawy oraz strefa spacerowa. Program funkcjonalny opracowano tak, aby park mógł funkcjonować cały rok, niezależnie od warunków pogodowych. Większość atrakcji jest dostępnych na wolnym powietrzu. Jednakże budowa pawilonu umożliwi aktywne korzystanie z terenu całorocznie.

II. 3. Schemat podziału funkcjonalnego parku (opracowanie własne)

Koncepcja została oparta na ortogonalnej siatce 3x3m. Przecinające się linie tworzą pola, które przyjmują płaskie lub przestrzenne formy sześciątów, wypełnione różnego rodzaju elementami do rekreacji, wypoczynku i sportu. Zwielokrotnienie modułu kwadratu pozwoliło utworzyć cztery place na skrzyżowaniach ciągów komunikacyjnych, powstałych w oparciu o istniejący układ traktów pieszych. Główny plac stanowi przestrzeń eventową, z dostępem do rozbudowanej strefy parkingowej, w centralnej części terenu, w sąsiedztwie zachowanego toru do jazdy na rolnikach. Pozostałe, mniejsze, tworzą kameralne miejsca, w których mogą zachodzić interakcje sąsiedzkie. W celu utrzymania charakteru błoni większą część terenu stanowić będzie otwarta przestrzeń, porośnięta trawą oraz łąki kwiatne. W procesie projektowym przewidziano także możliwość etapowania inwestycji.

Il. 4. Projekt zagospodarowania terenu parku rekreacyjno-wypoczynkowego w dzielnicy Paruszwiec-Piaski, opracowanie własne

Strefa aktywności mieszkańców

Strefa aktywności mieszkańców jest miejscem o przeznaczeniu ogólnomiejskim. Znajduje się w samym centrum dzielnicy. Stanowi centralną i zarazem najłatwiej dostępną część parku po południowej i północnej stronie rzeki Rudy.

W pierwszej układ urbanistyczny tworzą dwa place połączone szerokim traktem pieszym. Od strony wjazdu na teren powstanie pawilon Centrum Integracji Społecznej, wraz ze strefą parkingową. Plac wokół budynku wypełniono siedziskami i donicami. W większości teren pozostaje jednak pustą przestrzenią, pozostawioną mieszkańcom dla własnej interpretacji, w celu organizacji tam różnych wydarzeń, takich jak festyny, jarmarki, kino letnie, koncerty.

Il. 5 i 6. Wizualizacja strefy aktywności mieszkańców, opracowanie własne

Projekt zakłada stworzenie budynku, który będzie miał rolę otwartego, wielofunkcyjnego pawilonu. Na poziomie parteru zaprojektowano otwartą salę (z możliwością wydzielania dwóch odrębnych przestrzeni, poprzez zastosowanie systemu ściany modułowej). Przestrzeń ta jest przeszklona, aby wydarzenia dziejące się wewnątrz mogły być również dostępne dla użytkowników parku. Pozostałą część stanowią sanitariaty, pomieszczenia

socjalne i techniczne. Z kolei na piętrze znajdują się dwie sale warsztatowe. Prosta prostopadłościenna forma obiektu, zamknięta na planie kwadratu, nawiązuje do architektury sąsiedzkiej, którą stanowią głównie domy jednorodzinne „kostki” z lat 60. Fasada obiektu pokryta jest w parterze tynkiem dekoracyjnym, imitującym beton architektoniczny. Powyżej zastosowano okładziny z blachy perforowanej w kolorze czerwonym. Dach oraz taras nad pierwszą kondygnacją zaprojektowano jako zielony ekstensywny. Od strony południowej i wschodniej dach nad pierwszą kondygnacją tworzy podcień, który staje się reprezentacyjną strefą wejścia, a zarazem zadaszaniem dla wydarzeń zewnętrznych.

Teren po drugiej stronie rzeki Rudy tworzy bardziej kameralną przestrzeń interakcji mieszkańców, z miejscem na ognisko, licznymi siedziskami i stołami. Tutaj zaprojektowano dojście schodami terenowymi do brzegu rzeki i slip kajakowy, z możliwością składowania kajaków i sprzętu rekreacyjnego w projektowanym pawilonie technicznym. Całość uzupełnia polana piknikowa. Dodatkową atrakcją stanowią gry podwórkowe dla dzieci oraz zestaw do ćwiczeń typu OCR⁵. Teren daje możliwość organizacji wydarzeń takich jak pikniki sąsiedzkie, ogniska po zakończonych spływach kajakowych itp.

Il. 7 i 8. Wizualizacja strefy aktywności mieszkańców, opracowanie własne

Strefa sąsiedzka

Strefa sąsiedzka została zaprojektowana bezpośrednio przy stawie Paruszowiec, na przecięciu najważniejszych pieszych, rowerowych i biegowych traktów komunikacyjnych, tworząc tym samym przestrzeń do wspólnych interakcji. Idea placu, dyskretnie osłoniętego wyższą roślinnością, polega na stworzeniu miejsca, dedykowanego przede wszystkim mieszkańcom dzielnicy – seniorom, rodzinom oraz młodzieży.

Centralną część placu zajmuje konstrukcja podzielona na cztery pola, w której zainstalowano hamaki, huśtawki i siedziska w postaci przestrzennych kostek. Resztę wypełniono grami plenerowymi (typu: chińczyk, młynek, statki), znajdują się tu również szachy miejskie oraz swobodnie rozrzucone siedziska z blachy perforowanej w barwach miasta, całość dopełniają donice kwietne. W najbardziej wysuniętym na wschód narożniku zaprojektowano miejsce na ognisko. Plac dopełnia pawilon wielofunkcyjny, z toaletami ogólnodostępnymi, pomieszczeniem technicznym na sprzęt porządkowy i wyposażenie sezonowe

⁵ OCR (z ang. Obstacle Course Racing – bieg z przeszkodami) – zestaw do ćwiczeń technicznych, wytrzymałościowych i siłowych, w postaci specjalnej konstrukcji „klatki”.

w postaci leżaków i sprzętu sportowego oraz część gastronomiczna z niewielkim zapleczem, która może działać całorocznie lub sezonowo. W okresie letnim istnieje możliwość montażu żagli przeciwsłonecznych. W sąsiedztwie placu znajduje się łąka kwietna oraz „sucha” plaża miejska, przy której zaprojektowano drewniany pomost dostępny dla kajakarzy i wędkarzy.

Il. 9 i 10. Wizualizacja strefy sąsiedzkiej, opracowanie własne

Strefa zabawy

Uzupełnieniem istniejącego toru do jazdy na rolkach oraz kompleksu boisk sportowych, sąsiadujących z terenem opracowania od strony południowej, jest strefa zabawy.

Zaprojektowano naturalny plac zabaw z bali drewnianych uzupełniony trójwymiarową konstrukcją do wspinania. Plac został wyposażony w pajak, piaskownicę, trampoliny bujaki oraz karuzele. Sprzęty przystosowane są także dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Młodzież oraz dorośli będą mogli korzystać ze strefy fitness czy Workout. Atrakcją dla wszystkich mieszkańców będzie tyrolka oraz górnica saneczkowa.

Il. 11 i 12. Wizualizacja strefy zabawy, opracowanie własne

Strefa rekreacji

W projekcie zdecydowano o zachowaniu istniejącego toru do jazdy na rolkach, jednakże podjęto działania projektowe, polegające na rozbudowaniu strefy wejścia na tor o siedzi-ska, ławki, parkingi rowerowe i wiatę. Przewidziano także miejsce do utworzenia widowni na czas imprez sportowych organizowanych na torze. W północnej części terenu zaprojektowano ścieżki biegowe i spacerowe, a także wyznaczono nowy teren dla pastwisk konnych.

Strefa spacerowa

Strefa spacerowa stanowi uzupełnienie zagospodarowania terenu o ścieżki piesze, biegowe i szlak rowerowy, przebiegający wzdłuż stawu i rzeki. Na całym terenie zadbane o sporą liczbę ławek, koszy na śmieci, miejsc postojowych dla aktywnych biegaczy i rowerzystów. Zaprojektowano także parkingi rowerowe i stacje napraw dla rowerów. Szlak pieszy liczy ok. 4,5 km, ścieżka biegowa 3,5 km, ścieżka rowerowa 2,5 km.

Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami

W myśl zasady integracji ważnym aspektem projektu jest dostosowanie terenu dla osób ze szczególnymi potrzebami. Najważniejszą kwestią jest dostępność dla poruszających się na wózkach do wszystkich stref oraz umożliwienie tym osobom aktywnego korzystania z większości atrakcji (m.in. na placu zabaw – karuzele integracyjne, w strefie sąsiedzkiej – siedziska dla osób poruszających się na wózkach czy korzystania z pawilonu). Zaprojektowano toalety ogólnodostępne, punkty informacyjne oraz łagodne podjazdy, niwelując w ten sposób bariery komunikacyjne. Uwzględniono wiele miejsc siedzących i ławek z myślą szczególnie o osobach starszych.

Rozwiązania technologiczne, materiałowe w zakresie zrównoważonego rozwoju i bioróżnorodności

Z racji zmian klimatycznych i problemu zanieczyszczenia powietrza, z którym boryka się Rybnik, na terenie całego parku zaproponowano rozwiązania ekologiczne w celu poprawienia jakości środowiska i bioróżnorodności – siedlisk zwierząt i roślin.

Tereny utwardzone stanowią zaledwie ok. 11% całego terenu. Zaprojektowano ekologiczne rozwiązania nawierzchni tj. nawierzchnie mineralno-żywiczone, z geokraty i z kostki brukowej z fugą dystansową w celu uzyskania najlepszej przepuszczalności terenu. Nawiązując do kontekstu otoczenia i tradycji miejsca (osiedle familoków), zdecydowano o wprowadzeniu cegły klinkierowej w przestrzeni placów. Z kolei nowoczesnym rozwiązaniem jest nawierzchnia z antysmogowych płyt betonowych. W przestrzeni rekreacji i placów zabaw przewidziano nawierzchnie bezpieczne, m.in. zrębki drewniane i maty przerostowe.

Po uporządkowaniu zieleni istniejącej będzie stanowić ona duży atut całego terenu. Ciągi piesze i place rekreacyjne zostały zaprojektowane tak, aby zachować wszystkie ważne gatunki liściaste, które dają naturalny cień. Nowo projektowaną roślinność wprowadzono w sposób naturalistyczny dla przełamania ortogonalnego układu placów utwardzonych. Projekt zakłada również działania w zakresie zachowania linii brzegowej i oczyszczenie dna zbiornika stawu Paruszowiec oraz koryta rzek Ruda i Przegędza, co umożliwi wykorzystanie ich w celach rekreacyjno-sportowych. Dodatkowo nad wodą przewidziano nasadzenia roślinności odpornej na okresowe zalanie. Dla utrzymania charakteru błoni zaprojektowano siedliska wieloletnich łąk kwiatnych, koszonych okresowo dwa razy w roku.

Podsumowanie

Zaniebany przez lata stan estetyczny terenów przemysłowych i problemy patologii społecznej spowodowały, że dzielnica Paruszowiec-Piaski zmaga się ze złą opinią wśród rybniczian. Koncepcja urbanistyczna została stworzona w celu podniesienia standardu przestrzeni i infrastruktury miejskiej, ale przede wszystkim istotą projektu jest wyjście naprzeciw mieszkańcom, którzy podejmują liczne działania społeczne w celu zachowania lokalnych tradycji. Za pomocą tego projektu chciano zwrócić uwagę, jak w sposób urbanistyczny można utworzyć centrum lokalne, które będzie przyjaznym miejscem interakcji społecznych, a ponadto podnieść wizerunek estetyczny i ekologiczny dzielnicy na tle miasta oraz przyciągnąć pozostałych mieszkańców.

Bibliografia

1. Blog o historii dzielnicy Paruszowiec-Piaski, <http://odczytajmy-paruszowiec.blogspot.com/> [dostęp: 22.10.2023].
2. Dziennik Ustaw 2015 poz. 1777 USTAWA z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.
3. Lokalny Pro` Miasta Rybnika do 2020 roku” – Uchwała nr 662/XLIII/2017 Rady Miasta Rybnika z dnia 14 grudnia 2017 r.
4. Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Rybnik – Uchwała nr 706/XLVI/2014.
5. Mól K., Siłuszek A., *Tworzenie centrów lokalnych w przestrzeni miasta*, Warszawa 2019.

Dane kontaktowe

Monika Sowa, monikasowa57@gmail.com